

УДК 331.556.4

**ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ МІГРАЦІЇ НА ТРУДОВИЙ
ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВ КРАЇНИ-ДОНОРА**<http://orcid.org/0000-0001-6952-4003>

Меліхов Андрій Анатолійович, завідувач кафедри економіки підприємств, д.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: melihov_a_a@pstu.edu, тел. +380502938382

Andriy Melikhov, chair of economic enterprise's department, doctor of science, associate professor, State Higher Educational establishment "Pryazovskyi State Technical University", Mariupol, e-mail: melihov_a_a@pstu.edu, +380502938382

A. Melikhov. The impact of international economic migration on the labor potential of enterprises in the donor country.

The relevance of studying the processes of international labor migration in the context of increasing its intensity was substantiated. The classical and modern theoretical approaches to labor migration were analyzed in the framework of both economic and interdisciplinary orientation.

The definition of "migration" was clarified on the basis of its dualistic interpretation, both as a process and as a result. Its connection with the development of the structure and quality of labor potential was noted. The factors and motives of international labor migration were systematized on the basis of the theory of pull and push factors. Economic, social, political, demographic, and environmental factors were distinguished.

Based on the SWOT analysis methodology, an assessment was made of the migration results for all its actors, both at the macro level (the recipient country to which migrants go, the donor country from which they leave) and at the micro level (directly migrants, enterprises-employers, which potential migrants may quit). This made it possible to determine the positive and negative consequences of migration not only at the present time, but also in the future. Using the theory of rational choice, it was concluded that migrants, as well as the recipient country and the donor country, have a positive effect on migration.

The ways of solving the problems of labor potential development that arise in enterprises-employers of the donor country were proposed through activities related to scientific, technical and organizational progress, in particular, the development of labor-saving technologies, personnel marketing methods, the development of employee loyalty programs.

Меліхов А. А. Вплив міжнародної економічної міграції на трудовий потенціал підприємств країни-донора.

Обґрунтовано актуальність дослідження процесів міжнародної трудової міграції в умовах посилення її інтенсивності. Проаналізовано класичні та сучасні теоретичні підходи до трудової міграції в рамках як економічної, так і міждисциплінарної спрямованості.

Уточнено дефініцію «міграція» на основі її дуалістичного трактування у якості як процесу, так і результату. Наголошено на її зв'язку з розвитком структури і якості трудового потенціалу. Систематизовано чинники і мотиви міжнародної трудової міграції на основі теорії факторів притягування і виштовхування. Виділено економічні, соціальні, політичні, демографічні, екологічні чинники.

На основі методології SWOT-аналізу дано оцінку результатів міграції для всіх її акторів як на макрорівні (країна-реципієнт, до якої вирушають мігранти, країна-донор, з якої вони виїжджають), так і на мікрорівні (безпосередньо мігранти, підприємства-роботодавці, з яких потенційні мігранти можуть звільнитися). Це дало змогу визначити позитивні і негативні наслідки міграції не лише в сьогоденні, але і у перспективі. За допомогою теорії раціонального вибору зроблено висновок, що позитивний ефект від міграції отримують самі мігранти, а також країна-реципієнт і країна-донор.

Запропоновано шляхи вирішення проблем розвитку трудового потенціалу, які виникають у підприємств-роботодавців країни-донора, за допомогою заходів, пов'язаних з науково-технічним та організаційним прогресом, зокрема, розвитку трудозберезних технологій, методів маркетингу персоналу, розробки програм лояльності робітників.

Мелихов А. А. Влияние международной экономической миграции на трудовой потенциал предприятия страны-донора.

Обоснована актуальність изучения процессов международной трудовой миграции в условиях усиления ее интенсивности. Проанализированы классические и современные теоретические подходы к трудовой миграции в рамках как экономической, так и междисциплинарной направленности.

Уточнена дефиниція "миграція" на основі її дуалістическої трактовки як в якості процесу, так і результату. Отмечена її зв'язь з розвитком структури і якості трудового потенціалу. Систематизовані фактори і мотиви міжнародної трудової міграції на основі теорії факторів притягивання і висталкування. Виділені економічні, соціальні, політичні, демографічні, екологічні фактори.

На основі методології SWOT-аналіза дана оцінка результатів міграції для всіх її акторів як на макроуровні (страна-реципієнт, в которую отправляються мігранти, страна-донор, из которой они выезжают), так і на мікроуровні (непосредственно мігранти, предприятия-работодатели, с которых потенциальные мігранты могут уволиться). Это дало возможность определить положительные и отрицательные последствия миграции не только в настоящее время, но и в перспективе. С помощью теории рационального выбора сделан вывод, что позитивный эффект от миграции получают сами мігранты, а также страна-реципієнт и страна-донор.

Предложены пути решения проблем развития трудового потенциала, которые возникают у предприятий-работодателей страны-донора, с помощью мероприятий, связанных с научно-техническим и организационным прогрессом, в частности, развития трудосберегающих технологий, методов маркетинга персонала, разработки программ лояльности работников.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку процесу зовнішньої і внутрішньої економічної (трудової) міграції у всьому світі демонструють інтенсивні темпи зростання і стають усе менш прогнозованими. Однією з причин збільшення числа зовнішніх економічних мігрантів є можливість працевлаштування з кращими умовами рівня оплати праці, ніж на батьківщині.

Багатогранність і інтенсивність процесів трудової міграції ставить безліч завдань економічного, соціального, демографічного, правового характерів, для вирішення яких вимагаються нові підходи. Із зростанням чисельності мігрантів потрібні значні зміни структури бюджету в соціальній сфері, медичному обслуговуванні, податкової бази тощо. Необхідний перерозподіл трудового потенціалу в різних секторах економіки. Важливе значення має тенденція еміграції висококваліфікованих фахівців, громадян країн, що розвиваються, в розвинені країни паралельно з імміграцією некваліфікованої робочої сили з ще бідніших країн. З кожним роком набирає усі великі оберти нелегальна міграція, що створює ряд додаткових проблем, які повинні негайно вирішуватися.

Серед учених і політиків існують різні точки зору відносно варіантів вирішення проблем економічної міграції, інколи діаметрально протилежні і не завжди справедливі по відношенню до зацікавлених сторін. У подібних обставинах регулювання питань трудової міграції набуває особливу гостроту і актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує безліч теоретичних підходів до розкриття суті поняття міграції і міграційних процесів. Базисною концепцією є т.з. закони міграції, виявлені англійським географом Е. Равенштайном [1]. Окрім них до класичних міграційних теорій відносять економетричну модель "притягуючих і виштовхуючих чинників" Е. Лі [2], яка нині є домінуючою. Ці концепції послужили основою створення безлічі теорій міграції у рамках неокласичної теорії економічної рівноваги як на макро-, так і на мікрорівні (У. А. Льюїс, М. Тодаро, Дж. Харріс та ін.). Зараз активно розвиваються міграційні теорії як економічної спрямованості (теорія сегментованого ринку праці М. Піоре [3], концепція "нового міжнародного економічного порядку" В. Бонінга), так і міждисциплінарні теорії: теорія світових систем (І. Валлерстейн, С. Сассен), концепція мобільного переходу (В. Зелінскі), теорія міграційних мереж, синтетична теорія міграції (Д. Массей [4]) тощо.

Різними аспектами міжнародної міграції, її впливу на економіку як країни виїзду, так і приймаючої країни, організації міграційної політики на рівні країни і регіонів, у тому числі, і в Україні, присвятили свої розробки такі дослідники, як Н. Бортник, М. Денісенко [5], Ж. Зайончковська, І. Івахнюк [6], В. Іонцев [5], А. Крастєва [7], Е. Лібанова, О. Малиновська [8], С. Пірожков, О. Позняк, І. Прибиткова, Л. Рибаківський [9], Ю. Римаренко, О. Хомра та ін.

При цьому, проте, практично не приділяється увага таким акторам міграційних процесів, як роботодавці, особливо, підприємствам країни-донора, які із-за відтоку працівників відчують істотні проблеми з відновленням кадрового потенціалу, що призводить до зниження конкурентоспроможності і погіршення показників їх господарської діяльності.

Мета статті – систематизація чинників та наслідків міграційних процесів для різних акторів на основі SWOT-підходу та вироблення рекомендацій щодо відновлення трудового потенціалу промислових підприємств країни-донора.

Результати дослідження. Перш, ніж розглядати вплив міграції на учасників міграційних процесів, необхідно визначитися з сутністю цього поняття. У зв'язку з безліччю міграційних теорій існує близько 40 підходів до визначення дефініції "міграція". При цьому, ми підтримуємо дуалістичний підхід до цієї категорії, який стверджує, що міграцію одночасно слід розглядати і як процес, і як результат. Найчіткіше такий підхід виражений Л. Рибаківським, який вважав, що в широкому сенсі це "територіальне переміщення між різними населеними пунктами, незалежно від тривалості, регулярності і цільової спрямованості" (процес), а у вузькому сенсі - це "закінчений вид територіального переміщення", причому характерною ознакою є зміна місця проживання (результат) [9]. При цьому слід додати, що міграція є об'єктивним процесом переміщення працівників, нерозривно пов'язаним з розвитком продуктивних сил, громадських стосунків і зміною структури і якості трудового потенціалу усіх акторів цього процесу.

Для виявлення причин і мотивів міграції розглянемо теорію чинників притягування і виштовхування (pull/push factors) або економетричну модель міграції. Дана концепція була сформульована в середині 1960-х років Е. Лі [2] на базі ідей Е. Равенштайна. Е. Лі відзначав, що з місцем прибуття і вибуття незмінно пов'язано дві групи чинників, що чинять вплив на мігранта - позитивні і негативні, які обумовлюють вибір мігрантами нового місця роботи або проживання.

Чинниками притягування (pull factors) в державі-реципієнті можуть бути високий рівень економічного розвитку, вищі прибутки, безпека, можливість дістати доступ на ринок праці (у тому числі в неформальному секторі, що особливо важливо для нелегальних іммігрантів) і інші.

До чинників виштовхування (push factors) в державі-донорі можуть відноситися деякі чинники економічного характеру (безробіття, низький рівень доходу, високі податки); соціальні і політичні (бідність, дискримінація, обмеження на свободу совісті і віросповідання, війни); несприятливі природні і кліматичні умови та ін.

Е. Лі також звернув увагу на вплив, який виявляється "перешкодами, що втручаються" ("intervening obstacles") і всілякими обмеженнями, діючими між пунктами прибуття і вибуття [2]. Ці проміжні чинники зростають із збільшенням відстані між територіями і можуть виступати обмежувачами міграційних потоків. До їх числа входять транспортні витрати, законодавче регулювання переміщень, доступність інформації про передбачуваний регіон прибуття і так далі

На ідеях Е. Лі з'явилася теорія притягування і виштовхування, яка описує різні мотиви, що спонукають до міграції. Ці мотиви пов'язані з економічним, політичним, соціальним, екологічним, демографічним контекстом і в країнах донорах, і в приймаючих країнах. Чинники притягування і виштовхування описуються різними ученими - Дж. Беддінгтоном, О. Вендіною [11], Д. Массей [4], М. Піоре [3].

Так, О. Вендіна вважає, що в міграційній стратегії мігранта соціальні притягуючі чинники (можливості самореалізації, підвищення статусу) переважають над економічними pull чинниками [11].

М. Піоре стверджує, що сучасна міграція генерується не push-чинниками в донорських країнах, не різницею в рівні прибутків і не будь-якими іншими супутніми обставинами, а головним чином попитом приймаючих економік на певну робочу силу [3], тобто економічними pull-чинниками.

Систематизуємо дані чинники стосовно міжнародної трудової міграції у табл. 1.

Теорія pull/push чинників допомагає краще зрозуміти роль економічних, соціальних, політичних, екологічних притягуючих чинників, які необхідно враховувати мігрантові при формуванні своєї міграційної стратегії.

Після систематизації мотивів міграції необхідно оцінити її результати для усіх учасників міграційних процесів. Для цього скористаємося методологією SWOT-аналізу, що дозволяє оцінити вигоди і збитки від міграції не лише в сьогоденні, але і в перспективі.

Таблиця 1.

Чинники притягування і виштовхування для міжнародної трудової міграції

Чинники	Pull чинники	Push чинники
Економічні	Можливості працевлаштування. Дохід / зарплата / благополуччя. Ціни виробників. Споживчі ціни. Грошові перекази. Попит на певну робочу силу.	Скорочення державних витрат на галузь.
Політичні	Демократичний політичний режим.	Дискримінація. Переслідування. Конфліктогенність. Відсутність безпеки. Політичні мотиви. Прямий примус.
Соціальні	Інфраструктура, що створюється мігрантами і відповідає за зв'язки з діаспорою. Можливості освіти. Підвищення свого статусу. Нові можливості самореалізації.	Споріднені / сімейні зобов'язання.
Екологічні	Родючість земель. Придатність для житла.	Дефіцит води. Виснаження ґрунтів. Небезпечні умови довкілля. Зміни клімату.
Демографічні		Щільність / чисельність населення. Структура населення. Поширення захворювань.

Проведемо такий аналіз як для макрорівня (країна-реципієнт, в яку прямує потік мігрантів, і країна-донор, з якої ці мігранти від'їжджають), так і для мікрорівня (самі потенційні мігранти, а також роботодавці - власники тих промислових підприємств, на яких працюють потенційні мігранти).

Таблиця 2.

SWOT-аналіз міграційних процесів для країни-реципієнта

Сили	Слабкості
Приплив відносно дешевої і, разом з тим часто, кваліфікованої робочої сили. Розвиток економіки країни, зростання ВВП, підвищення конкурентоспроможності. Зниження собівартості продукції із-за залучення дешевих трудових ресурсів. Додаткові податкові відрахування з прибутків легальних мігрантів. Економія витрат на підготовку висококваліфікованих фахівців. Економія на соціальних виплатах для працюючих мігрантів.	Зростання безробіття серед місцевого населення. Розвиток конфліктів на трудовій, національній, релігійній, расовій і інших основах. Відсутність необхідності впроваджувати трудовозбережні технології.
Можливості	Погрози
Поліпшення демографічної ситуації за рахунок частини мігрантів, що залишилися на постійне місце проживання. Зниження демографічного навантаження на працюючих.	Зростання злочинності, в т.ч., етнічної. Створення великих діаспор з людей з іншою ментальністю. Їх можливий вплив на політичні і соціально-економічні процеси в країні. Мігранти, що отримали громадянство країни, але

Підвищення якості робочої сили (за рахунок висококваліфікованої частини мігрантів). Зниження темпів зростання цін (із-за схильності мігрантів до заощаджень).	потерпіли невдачу в трудовій сфері, стають тягарем для бюджету країни.
--	--

Зведення результатів надано в таблицях 2 - 5 у вигляді сил і слабкостей, які міграційні процеси генерують для акторів вже зараз, а також можливостей і погроз, які міграція може породити в майбутньому.

Оцінити корисність міграційних потоків для країни-реципієнта і країни-донора, а також самого мігранта дозволяє теорія раціонального вибору, що описує раціональну поведінку суб'єктів. Вигода різних акторів від процесу міграції детально аналізується у працях [7; 10]. Автори приходять до висновку, що міграція - це гра з виключно позитивним результатом, де виграш отримують усі залучені актори - мігранти, держава-донор, держава-реципієнт.

Згідно з А. Крастєвою, ключові актори міграційних процесів отримують наступні вигоди:

- успіх і задоволення у мігрантів;
- талант, компетенції, ентузіазм мігрантів у держави-реципієнта;
- гроші, мережі, соціальний капітал у держави-донора [7].

Оцінюючи наслідки для країни-реципієнта, слід погодитися з Ж. К. Шене [10], що зовнішня трудова міграція виступає як динамічний процес, який позитивно впливає на розвиток економіки, підвищує її конкурентоспроможність та забезпечує зростання прибутків. Також міграція сприяє збільшенню купівельної спроможності, наприклад, виробництву менш дорогих продуктів і наданню менш дорогих послуг.

Х. Чанг у своїх роботах оцінює раціональність держави-реципієнта з іншої позиції. Він вважає, що "максимальні прибутки від імміграції можуть бути отримані в результаті застосування податкових заходів - обмеження доступу мігрантів до програм отримання матеріальної допомоги" [12].

Відносно населення країни, що приймає мігрантів, П. Коллієр відзначає, що для нього соціальні наслідки виявляються більш значущими, ніж економічні [13].

Таблиця 3.

SWOT-аналіз міграційних процесів для країни-донора

Сили	Слабкості
<p>Зниження рівня безробіття. Зниження соціальної напруженості. Інтеграція у світовий ринок праці. Зниження дефіциту платіжного балансу за рахунок грошових переказів мігрантів. Зростання платоспроможного попиту (за рахунок переказів родичам мігранта). Зростання рівня життя родичів мігранта.</p>	<p>Вибуття найбільш активної частини трудового потенціалу з економіки країни. Зниження конкурентоспроможності робочої сили. Окремі сектори економіки можуть залишитися без кадрового потенціалу (в т.ч., без кваліфікованих працівників). Знижується доцільність вкладення коштів у розвиток вищої і професійно-технічної освіти. Зниження ВВП країни. Зростання демографічного навантаження на працівників, що залишилися. Послаблення сімейних зв'язків. Дискримінація громадян країни в місцях роботи мігрантів. Криміналізація процесів міграції, розвиток нелегальної міграції.</p>

Можливості	Погрози
<p>Зростання заробітної плати у працівників, що залишилися в країні, із-за дефіциту робочої сили.</p> <p>Зростання податкових відрахувань з прибутків цих працівників.</p> <p>Розвиток науково-технічного прогресу (автоматизація, комп'ютеризація робочих місць).</p> <p>Використання набутого за кордоном досвіду мігрантами, що повернулися в країну.</p> <p>Ефект "циркуляції мізків".</p> <p>Частина прибутків мігрантів інвестується в підприємницьку діяльність і створення робочих місць.</p> <p>Поширення демократичних цінностей мігрантами, що повернулися.</p> <p>Розвиток середнього класу.</p> <p>Створення діаспор в країнах-реципієнтах з можливістю впливу на політику цих країн.</p>	<p>Подальше посилення депопуляції, розвиток диспропорцій в структурі населення.</p> <p>Зниження народжуваності, розвиток соціального сирітства.</p> <p>Частина мігрантів, що успішно адаптувалися в нових умовах, не повернуться в країну походження.</p> <p>Необхідність реадаптації мігрантів, що повернулися, до умов життя, що змінилися, в країні.</p> <p>Необхідність соціальних виплат для мігрантів-пенсіонерів, які не сплачували соціальні відрахування в країні.</p> <p>Зміна ментальності громадян, тривалий час відсутніх в країні.</p> <p>Зниження упевненості в перспективах розвитку країни з великою кількістю мігрантів, зокрема, у потенційних інвесторів.</p>

П. Ліндерт аналізував ефективність держави-донора на прикладі Мексики, для якої "загальні економічні вигоди еміграції безперечні". Так, витік робітників з Мексики привів до зростання мінімальної годинної ставки заробітної плати з 1,25 доларів до 1,6 доларів. [14]. Тобто, робітники, що залишилися в Мексиці, виграють завдяки тому, що зниження конкуренції за робочі місця підвищує годинні ставки зарплати.

Ж. К. Шене також погоджується з тим, що гроші мігрантів живлять економіку бідних країн. У багатьох країнах грошові перекази трудових мігрантів є значним джерелом іноземної валюти, що дозволяє забезпечити робочі місця і фінансувати видачу невеликих кредитів місцевому населенню [10].

За даними Світового Банку перекази в деякі пострадянські країни в процентному відношенні до ВВП склали: у Киргизстані – 34,5 %, у Таджикистані - 26.9 %; в Молдові – 21,7 %. Всього у 2016 р. перекази у країни, що розвиваються, тільки за офіційними даними склали 429,3 млрд. дол. США [8, с. 47].

Стосовно мігрантів Ж. К. Шене вважає, що у них є ясна мотивація - це питання виживання його і його сім'ї, тому він погоджується на важку роботу. Для мігранта це особистий вибір, який дає йому досвід і шанс на гідне життя.

Таблиця 4.

SWOT-аналіз міграційних процесів для мігрантів

Сили	Слабкості
<p>Отримання стабільного робочого місця (для мігрантів - колишніх безробітних).</p> <p>Зростання трудових доходів.</p> <p>Зростання рівня і якості життя.</p> <p>Набуття нового життєвого і трудового досвіду.</p> <p>Отримання упевненості у своїх перспективах.</p>	<p>Організаційні складнощі, пов'язані з реалізацією рішення про міграцію.</p> <p>Високий ризик невдачі.</p> <p>Як правило, важкі умови праці, з низьким рівнем охорони праці.</p> <p>Складнощі побутового характеру.</p> <p>Утиск з боку працедавців.</p> <p>Конфлікти різного характеру з місцевим населенням і колегами по роботі.</p> <p>Недоступність або обмеженість медичної допомоги, інших соціальних благ.</p>

Можливості	Погрози
<p>Підвищення рівня кваліфікації. Досвід роботи в умовах розвинених ринкових стосунків. Розширення світогляду, сприйняття на власному досвіді демократичних цінностей. Створення власної справи на зароблені кошти (як у своїй країні, так і в країні міграції). Повернення на батьківщину для комфортного проживання на зароблені кошти. Адаптація до умов життя з наступним переселенням в країну міграції на постійне місце проживання.</p>	<p>Можливе руйнування сім'ї із-за тривалого роздільного проживання, проблеми з вихованням дітей. Втрата національної самосвідомості. Асиміляція в новому середовищі на основі сприйняття чужого менталітету. Ризики криміногенного характеру, зокрема, пов'язані з торгівлею людьми, злочинною діяльністю тощо. Проблеми з реадaptaцією при поверненні додому.</p>

Раціональність ухвалення рішень мігрантами розглядав у своїх роботах англійський соціолог Д.Бартрем. Він стверджує, що, "мігрант, вибираючи нове місце проживання / роботи, діє відповідно до своїх переваг". За його дослідженнями, "емігранти зі Східної Європи не стали щасливіше після переїзду в Західну Європу. Проте вони щасливіші за тих, хто залишився на батьківщині" [15].

При оцінці поточної і перспективної міграційної ситуації теорія раціонального вибору представляється важливою, оскільки дозволяє зрозуміти значення міграційних процесів з точки зору виграшу усіх акторів в обстежуваній системі "мігрант - приймаюче суспільство - держава-реципієнт - держава-донор".

Але серед усіх акторів недаремно найменше уваги приділяється роботодавцям країни-донора, які втрачають свій трудовий потенціал у результаті міграції їх працівників у інші країни. Дані табл. 5 свідчать, що у короткостроковій перспективі саме вони є тими, хто програє. Вони витрачають кошти на підвищення кваліфікації своїх працівників, але ж їх кваліфіковані кадри починають працювати в іншій країні. Також у перспективі для них можуть виникнути такі погрози, як необхідність підвищення витрат на оплату праці та ін.

Таблиця 5.

SWOT-аналіз міграційних процесів для роботодавців країни-донора

Сили	Слабкості
	<p>Втрата кваліфікованих працівників, на підготовку яких витрачені певні засоби. Зниження якості трудового потенціалу. Зростання плинності кадрів.</p>
Можливості	Погрози
<p>Впровадження нових трудозберезних технологій (автоматизація тощо). Зростання продуктивності праці. Використання досвіду мігрантів, що повернулися. Залучення кваліфікованих працівників, що вийшли на пенсію. Розвиток системи підбору і адаптації кадрів (маркетинг персоналу). Розвиток програм лояльності працівників.</p>	<p>Складнощі із залученням нових працівників. Необхідність підвищення витрат на оплату праці і соціальні заходи для збереження трудового потенціалу. Ризики неповернення витрат на професійну підготовку і підвищення кваліфікації нових працівників. Зниження попиту на продукцію із-за зменшення чисельності осіб, що проживають в країні (для виробників, орієнтованих на внутрішній ринок).</p>

Але і для них міграція може принести деякі перспективи, пов'язані з науково-технічним і організаційним прогресом, а також із зростанням соціальної відповідальності. Серед можливих заходів: розвиток трудозбережних технологій, впровадження новітніх методик хед-хантингу і маркетингу персонала, нові підходи щодо системи лояльності працівників тощо.

Отже, міжнародна трудова міграція є об'єктивним системним процесом, який призводить не лише до переміщення значних мас населення за межі держав, але і чинить істотний вплив на багато сторін життя суспільства і економічний розвиток, зокрема, на трудовий потенціал підприємств, які є акторами цього процесу.

Висновки.

1. Міграція є дуалістичним поняттям, яке можна одночасно розглядати і як процес, і як результат. При цьому вона нерозривно пов'язана з розвитком структури і якості трудового потенціалу усіх учасників міграції.

2. Систематизація чинників міграції на основі теорії притягування-виштовхування дозволяє виділити не лише економічні, але і політичні, соціальні, екологічні, демографічні групи чинників.

3. Застосування методу SWOT-аналізу дало можливість оцінити результати міграційних процесів для усіх їх акторів не лише у нинішній момент, але і на перспективу. Практично для усіх учасників міграція може принести позитивні результати.

4. Найгірші наслідки міграція породжує для працедавців країни-донора мігрантів. Проте, навіть вони в перспективі можуть отримати позитивні результати, пов'язані з впровадженням досягнень науково-технічного і організаційного прогресу.

Список використаних джерел:

1. Ravenstein E. *The Laws of Migration : Second Paper* / E.Ravestein // *Journal of the Royal Statistical Society*. - 1889. - № 52. - P.241-305.
2. Lee, E. *A Theory of Migration* / E. Lee // *Demography*. – 1966. – № 3. – P. 47-57.
3. Piore, M. *Birds of Passage : Migrant Labor and Industrial Societies* / M.Piore. - UK: Cambridge University Press, 1999. – 240 p.
4. Massey, D. *Theories of international migration : A review and appraisal* / D. Massey, J. Arago, G. Hugo, A. Kouaouci, A. Pellegrino, J. E. Taylor // *Population and Development Review*. – 1993. – Vol. 19. – № 2. – P. 431-466.
5. Денисенко, М. *Миграциология* / М. Денисенко, В. Ионцев, Б. Хорев. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1989. – 248 с.
6. Ивахнюк, И. *Развитие миграционной теории в условиях глобализации* / И. В. Ивахнюк // *Век глобализации*. – 2015. - № 1. – С. 36-51.
7. Krasteva, A. *Immigration and integration: European experiences* / A.Krasteva. - Bulgaria. Sofia: Manfred Worner Foundation, 2008. – 218 p.
8. Малиновська, О. *Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії* : Монографія / О.А. Малиновська. – К. : НІСД, 2018. – 472 с.
9. Рыбаковский, Л. *Миграция населения (Вопросы теории)* / Л. Л. Рыбаковский. - М. : ИСПИ РАН, 2003. - 238 с.
10. Шенэ, Ж.К. *Миграция как инструмент развития* / Ж.К. Шенэ // *Миграция и развитие : доклады и статьи ведущих секций и докладчиков международной конференции «Миграция и развитие»*. – М.: Би Эль Принт. – 2007. – С. 7-11.
11. Вендина, О. *Мигранты в российских городах [Электронный ресурс]* / О.Вендина. – *Електрон. ст.* – [Росія], 2014. – URL: <http://www.strana-oz.ru/2012/3/migranty-v-rossijskih-gorodah>.
12. Chang, H. *The Economic Analysis of Immigration Law in Migration Theory : Talking across Disciplines* / H.Chang. - New York : Routledge, 2000. - P. 205-230.
13. Коллиер, П. *Исход : как миграция изменяет наш мир* / П. Коллиер; Пер. с англ. Н. Эдельмана. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2016. – 384 с.
14. Линдерт, П. *Экономика мирохозяйственных связей. Международное перемещение трудовых ресурсов [Электронный ресурс]* / П.Линдерт. – *Електрон. ст.* – [Росія], 2010. – URL: http://files.school-collection.edu.ru/dlrstore/4dee7163-4d9e-433c-9ac3bdae3843a21f/%5BCIVSal_1011_10_P2%5D_%5BTS_19%5D.html
15. Bartram, D. *Migration for more money does not bring more happiness [Электронный ресурс]* / D.Bartram. – *Електрон. ст.* – [Велика Британія], 2013. – URL:<http://www2.le.ac.uk/offices/press/press-releases/2013/july/migration-for-more-money-does-not-bring-more-happiness-1>

References:

1. Ravenstein E. (1889), "The Laws of Migration: Second Paper", *Journal of the Royal Statistical Society*, No. 52, pp.241–305.
2. Lee, E. (1966), "A Theory of Migration", *Demography*, No. 3, pp. 47-57.
3. Piore, M. (1999), "Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies", UK, Cambridge University Press, 240 p.
4. Massey, D. [et al.] (1993), "Theories of international migration: A review and appraisal", *Population and Development Review*, Vol. 19, No. 2, pp. 431-466.
5. Denisenko, M. [et al.] (1989), "Migratiology", ["Migratsiologiya"], Moscow University Publishing, 248 p.
6. Ivakhniuk, I. (2015), "Development of migratory theory in the conditions of globalization", ["Razvitie migratsionnoy teorii v usloviyah globalizatsii"], *Century of Globalization*, [Vek globalizatsii], 2015, No. 1, pp. 36-51.
7. Krasteva, A. (2008), "Immigration and integration: European experiences", Bulgaria, Sofia, Manfred Worner Foundation, 218 p.
8. Maly`novs`ka, O. (2018), "The migratory policy: global context and Ukrainian realities", ["Migracijna polity`ka: global`ny`j kontekst ta ukrayins`ki realiyi"], monograph, Kyiv, NISD, 2018, 472 p.
9. Rybakovskiy L. (2003), "Migration of population (Theoretical questions)", ["Migratsiya naseleniya (Voprosy teorii)"], Moscow, ISPI RAN, 238 p.
10. Chanais J.C. (2007), "Migration as instrument of development" ["Migratsiya kak instrument razvitiya"], *Migration and development: lectures and articles of leading sections and speakers of international conference*, Moscow, Bi El Print, pp. 7-11.
11. Vendina, O. (2014), "Migrators in the Russian cities" ["Migranty v rossiyskih gorodah"], URL: <http://www.strana-oz.ru/2012/3/migranty-v-rossiyskih-gorodah>.
12. Chang, H. (2000), "The Economic Analysis of Immigration Law in Migration Theory: Talking across Disciplines", New York, Routledge, pp. 205-230.
13. Kollier, P. (2016), "Exodus: how migration is changing our world", ["Ishod: kak migratsiya izmenyaet nash mir"], Per. s angl. N. Edelmana, Moscow, Izd-vo Instituta Gaydara, 384 p.
14. Lindert, P. (2010), "Economy of world economic relations. International movement of labor", ["Ekonomika mirohozyaystvennyh svyazey. Mejdunarodnoe peremeschenie trudovyih resursov "], URL: <http://files.school-collection.edu.ru/dlrstore>
15. Bartram, D. (2013), "Migration for more money does not bring more happiness", URL: <http://www2.le.ac.uk/offices/press/press-releases/2013/july/migration-for-more-money-does-not-bring-more-happiness-1>.

Ключові слова: економічна міграція; міграційні процеси; трудовий потенціал; чинники притягування і виштовхування; країна-донор; країна-реципієнт; теорія раціонального вибору; маркетинг персоналу; програми лояльності.

Ключевые слова: экономическая миграция; миграционные процессы; трудовой потенциал; факторы притягивания и выталкивания; страна-донор; страна-реципиент; теория рационального выбора; маркетинг персонала; программы лояльности.

Keywords: economic migration; migratory processes; labour potential; factors of attracting and extrusion; country-donor; country-recipient; theory of rational choice; marketing of personnel; programs of loyalty.

Рецензент: Логутова Т. Г., завідувач кафедри інноватики та управління, ДВНЗ «ПДТУ», д.е.н., професор

Перевірено на плагіат системою: <https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8957293>